

LAURI RAPELI

Politiikkatietämyksen mittaamisen vaikeudesta

Määritelmä on yksinkertainen. Poliittikkatietämyksellä tarkoitetaan politiikan, ja useasti laajemmin yhteiskunnan, tosiasioiden tuntemusta. Sen on ajasta ja paikasta riippumatta todettu olevan hälyttävän huonolla tolalla. Jo seitsemänkymmenen vuoden ajan on tietämyksen empiirinen tutkimus toistuvasti vahvistanut kansan keskuudessa vallitsevan, tutkijoita sekä yhteiskunnallisia tarkkailijoita pöyristyttävän poliittisen tietämättömyyden. Kansalaisten tietämättömyys on toisinaan etenkin Yhdysvalloissa ollut sellaisella tasolla, etteivät tutkijat ole välittäneet asiaa aina edes tutkia.

Myös 2008 toteutetussa laajassa suomalaisten politiikkatietämystä mitanneessa Yhteiskuntatutkimus 2008 -kyselytutkimuksessa ilmeni monen arvioitsijan mielestä vakavia tietoaoukkoja. Maan politiikan ymmärtämisen perusasiat – parlamentarismi, kansanvalta, hallitus ja oppositio – osoittautuivat suomalaisten enemmistölle melko tuntemattomiksi asioiksi, vaikka vastata sai annettujen vaihtoehtojen pohjalta.

Politiikkatietämyksen tutkimuksen havainnot ovatkin kyseenalaistaneet perustan, jolla oletamme edustuksellisen demokratian toimivan. Tulokset ovat kiistatta osoittaneet, ettei kansalaisten enemmistölle ole selvää, kuka hallitsee ja millä tavalla. Suoraviivaisen tulokinnan mukaan tämä tarkoittaa, ettei kansalaisten enemmistö kykene seuraamaan poliittisia tapahtumia edes varsin yksinkertaisella tasolla. Mikäli näin on, on vaikea arvailla, miltä pohjalta he oikeastaan muodostavat mielipiteensä vallanpitäjien toiminnasta ja politiikan tapahtumista. Edustukselliselle demokratialle tämä on vähintään kiusallista, koska sen olemassaolon ja toiminnan ajatellaan perustuvan yhtäältä valistuneen kansalaisen kykyyn ottaa kantaa poliittisiin kysymyksiin ja toisaalta enemmistöpäätösten periaatteelle. Edustuksellisessa kansanvallassa elävät kansat jäävät kauas teoriakirjallisuudessa oletetusta sekä yksilö- että aggregaattitasolla.

Sikäli kuin tilanne nähdään ratkaisua vaativana ongelmana, on ajateltavissa kolme vaihtoehtoa. Voi ensiksikin olla niin, että kansalaiset arvioivat politiikkaa ja poliitikkoja tutkijoiden olettamalla tavalla, mutta he tukeutuvat virheelliseen tai puutteelliseen tietoon. Vaihtoehtoisesti he arvioivat politiikkaa jonkin toisenlaisen, tutkijoille toistaiseksi tuntemattoman tietopohjan perusteella. Tai sitten tutkijat mittaavat kansalaisten politiikkatietämystä puutteellisesti. Yhteistä selitysvaihtoehtoilta, jotka eivät sulje toisiaan pois, on se, että ne kaikki omalla tavallaan liittyvät tietämyksen mittaamisen ongelmallisuuteen.

Historiallisesti tarkasteltuna kansalaisten tietämättömyyden paljastaneet tutkimukset ovat perustuneet varsin yksiselitteisiltä vaikuttaviin mittareihin. Poliittikkatietämyksen mittaaminen on tavanomaisesti nojannut ajatukseen, jonka mukaan kysyttäviin kysymyksiin on olemassa vain yksi oikea vastaus. Muussa tapauksessa tietämystä ei voitaisi asettaa skaalalle analysoitavaksi, koska olisi epäselvää, montako oikeaa ja väärää vastausta vastaajien on mahdollista antaa. Tämä on ollut pääsyy siihen, että tietämystä on perinteisesti mitattu kysymyksillä, jotka liittyvät politiikan henkilöihin tai instituutioihin. Suomessa on esimerkiksi hyvin yksiselitteistä kysyä kansanedustajien lukumäärää tai valtiovarainministerin nimeä, kun tavoitteena on kvantitatiiviseen empiiriseen tutkimukseen soveltuva idioottivarma ja selkeä asteikkonollasta johonkin.

Mittaustarkkuus kyselytutkimuksissa riippuu kuitenkin pohjimmiltaan siitä, miten lähelle kysymyksillä päästään itse tutkimuskohdetta: kuinka pitkäksi muodostuu matka ilmiön indikaattorista siitä tehtäviin päätelmiin. Tutkimuskohteen luonne on välttämättömällä tavalla osa osoittimien, tässä tapauksessa esitettävien kysymysten, luomista. Poliitikasta on mahdotonta kysyä tietoa mittaavia kysymyksiä ottamatta kantaa siihen, minkälaisesta ilmiöstä politiikassa on kyse.

Politiikkatietämyksen empiirisestä tutkimuksesta välittyvä kuva politiikasta tutkimuskohteena näyttätyy usein varsin kummallisena. Kysymysten perusteella politiikka on henkilöitä, instituutioita ja sääntöjä. Useimpien määritelmien mukaanhan politiikassa kuitenkin jaetaan niukkoja resursseja sekä periaatteen että käytännön tasolla: kuka saa ja kuinka paljon. Poliitiikka ei ole vain nimiä, tapahtumia tai instituutioita vaan eriäviä intressejä, moraalisia kannanottoja ja mielipiteiden perustelua, keskustelua.

Moni seikka politiikan luonteessa puoltaakin ajatusta, jonka mukaan politiikassa ei ole kyse objektiivisista tosiasioista vaan täysin subjektiivisista mielipiteistä. Tähän ajatteluun ei oikeiden ja väriiden vastausten määrittelyyn perustuva, perinteisen kaavan mukainen politiikkatietämyksen mittaaminen taivu. Voidaan puhua politiikkatietämyksen mittaamisen paradokseista: politiikasta poistetaan ensin kaikki poliittisuus, jotta siihen liittyvää tietämystä voidaan luotettavasti mitata. Poliitiikasta voi kysyä, kunhan sen tekee epäpoliittisesti. Perinteinen politiikkatietämyksen mittaaminen ei toisin sanoen tunnista poliittista kohteeksi, josta voi olla mielipiteitä. Toisaalta poliittisten mielipiteiden tutkimus, joka on aina ollut huomattavasti laajempaa sekä meillä että muualla, ei ole

”Uusille tietämyksen empiirisille mittareille on tarvetta kaikkialla.”

kovin kiinnostunut mielipiteiden taustalla olevasta tietopohjasta. Samaa tutkimuskohdetta on tavanomaisesti lähestytty kahta eri reittiä tutkimusperinteestä riippuen, eikä sivuille ole juuri vilkuiltu.

Äänestäjälähtöisyyteen

Politiikkatietämyksen mittaamisen paradoksi voidaan yrittää ratkaista kahdella tavalla. Joko muutamme käsitystämme politiikan luonteesta tai muutamme siihen liittyvän tiedon mittaamista. Poliitiikan professionalistumisesta on puhuttu jo pitkään, ja demokratian kehittyminen tähän suuntaan tarkoittaisi aktiivisen poliittisen kansalaisosallistumisen vähentymistä. Tässä katsantokannassa politiikka ei perustu poliittisuudelle, jota ilmentävät intressit ja mielipiteet, vaan faktoihin pohjaavalle (yksilö)johtajuudelle. Poliitiikka ei täten olisi arvojen välistä taistelua vaan kaikkien yhteisesti tunnustamille ja kiistattomille tosiasioille perustuvaa mekaanista sääntelyä. Jos politiikka jostain jokseenkin käsittämättömästä syystä halutaan ymmärtää näin, ei perinteistä politiikkatietämyksen mittaustapaa tarvitse muuttaa.

Muussa tapauksessa on politiikkatietämyksen indikaattorit laitettava uusiksi. Jos ei ole objektiivisia totuuksia, ei voi olla objektiivisia mittareitakaan. On siis pelattava subjektiivisten totuuksien säännöillä, jotka eivät taivu oikein–väärin-dikotomiaan. Tästä ei kuitenkaan johdu, että politiikkatiedon tutkiminen tulisi lopettaa. On vain muutettava tulokulmaa, aikamme hengen mukaisesti asiakaslähtöiseksi. Tähän asti tutkijat ovat yleensä tuntemattomien normatiivisten lähtökoh- tiensa perusteella luoneet tietämyksen mittarit. Tästä lähtökohdasta tehdyn tutkimuksen ansiosta tiedämme jo varsin hyvin sen, mitä kansalaiset eivät tiedä, mutta emme sitä, mitä he tietävät ja miten se vaikuttaa heidän poliittiseen käyttäytymiseensä. Antakaamme siis tieteellisen uudistumisen nimissä kansalaisten kertoa, mitä

tietoa heillä on politiikasta päätöstensä tukena ja miten he sitä käyttävät. Tätä uutta ajattelutapaa voidaan kutsua kansalaislähtöiseksi näkökulmaksi politiikkatietämyksen mittaamiseen.

Uusi ajattelu edellyttää osittaista luopumista tutki- joiden luomasta, ajattelua rajoittavasta oikein–väärin- dikotomiasta ja objektiivisen tiedon käsitteestä. Kysely- tutkimusten laadinnan kannalta suunnanvaihto vaatisi tietenkin merkittäviä muutoksia. Sen sijaan että vastaajat voisivat vain reagoida heille annettuihin vastausvaihtoehtoihin, olisi heidät saatava itse kertomaan, minkä tiedon varassa he todellisuudessa toimivat.

Samalla politiikkatietämyksen mittaamisen fokus siirtyisi tiedon määrästä laatuun. Ratkaisevaa ei olisi se, kuinka paljon tai vähän tietoa kullakin on vaikkapa äänestyspäätöksensä tueksi, vaan se, minkälaisen tiedon ja todellisuuskäsityksen perusteella päätetään äänestää. Keskeistä ei olisi se, osaako yksilö nimetä hallituspuolueet, vaan se, käyttääkö hän hallituspuolueisiin liittyvää tietoa hyväkseen politiikkaa arvioidessaan. Tutkimuskohteen – politiikan – määrittäisivät kansalaiset, eivät tutkijat tai teoreetikot.

Näin saattaisi selvitä jotain täydellisen uutta tavasta, jolla kansalaiset hahmottavat politiikkaa. Lisäksi poliitiikkaa voitaisiin kohdella tutkimuskohteenä, jonka luonnetta määrittää yksilöllinen, ei kaikille samana näyt- täytyvä yksi totuus. Objektiivisesti todennettavat poli- tiikkatosiasiat nähtäisiin vain välineinä politiikan tulkin- nalle, ei politiikan ymmärtämisenä sinänsä.

Kansalaislähtöinen näkökulma politiikkatietä- mykseen tarjoaisi samalla ratkaisun politiikan olemuk- sessa ajan kuluessa tapahtuviin muutoksiin. Perinteinen tietämysmittaus kyselytutkimuksilla vastustaa usein uudistumista, koska samojen kysymysten toistuvaa ky- symistä puoltaa vahvasti aikasarja-analyyysien tekemisen mahdollisuus. Samalla kuitenkin rajataan pois mah- dollisuus tarkastella politiikan käsitteessä tapahtuvia muutoksia ja näin myös politiikkatiedossa tapahtuvia muutoksia; tiedot ministereiden lukumäärästä, hallitus- puolueista tai kansanvallan periaatteesta eivät ole aina ja ikuisesti yhtä tärkeää tai irrelevanttia vaan niiden merki- tykset vaihtelevat eri aikoina, erilaisten poliittisten suh- danteiden ja ajattelutapojen funktiona.

Ajoitus politiikkatietämyksen mittaamisen uudel- leenarvioinnille ja sen muuttamiselle kansalaislähtöisen näkökulman suuntaan ei Suomessa voisi olla parempi. Poliitiikkatietämys on saanut muutaman viimeksi ku- lleen vuoden aikana ennen näkemättömän määrän huomiota osakseen useilta kotimaisilta tutkijoilta. Kan- sainvälisesti alan tutkimus on teoriaperusteiltaan asetel- massa, jonka tuorein kontribuutio on 70-luvulta. Uusille tietämyksen empiirisille mittareille on tarvetta kaikkialla. Suomessa on erittäin vahva empiirisen yhteiskuntatut- kimuksen perinne ja paljon myös politiikkatietämyksen erityisosaamista. Harvoin on näin pienellä maalla ollut mahdollisuus antaa näin paljon kansainväliselle yhteis- kunnalliselle tutkimukselle.